

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, ІНФОРМАЦІЯ

*Всеукраїнський бібліотечний
«Біографічний рейтинг»*

Номінація «Довідкові біографічні видання»

**«МАНЕРА ПИСЬМА НАРОДЖУЄТЬСЯ
НЕ ЛИШЕ З ПОЄДНАННЯ СЛІВ,
А Й З ВИСОТИ ЇХНЬОГО РОЗМІЩЕННЯ
НАД РІВНЕМ ДУШІ»**

[Рецензія на видання: Наєнко Михайло Кузьмович, доктор філологічних наук, професор: біобібліографічний довідник. – Київ : Освіта України, 2019. – 680 с.]

**“THE MANNER OF WRITING IS BORN
NOT ONLY FROM THE COMBINATION
OF WORDS, BUT ALSO FROM THE HEIGHT
OF THEIR PLACEMENT
ABOVE THE LEVEL OF SOUL”**

[Review of the publication: Naenko Mykhailo Kuzmovich, Doctor of Philology, Professor: Biobibliographic reference book. – Kyiv : Osvita Ukrainy, 2019. – 680 p.]

В історії української літератури й у літературній критиці України Михайлові Кузьмовичу Наєнку належить помітне і, безсумнівно, важливе місце. Він — професор, доктор філологічних наук, член Національної спілки письменників України, Національної спілки журналістів України, лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка, Міжнародної української премії ім. Григорія Сковороди, заслужений діяч науки і техніки України. Учений, викладач, автор багатьох художніх творів, він належить до провідних літературознавців і викладачів літератури. У нього є своя школа; недарма ж його визнавали в 1990-х Людиною року відомі біографічні центри у Великобританії та США. Автор понад 500 наукових і літературно-критичних публікацій, 20 монографічних видань.

Майже всі літературознавці, які досліджують проблеми розвитку українського роману та новели, романтизму в українській літературі як тип художнього мислення, історію української науки про літературу, вивчають творчість Григорія Косинки, Олеса Гончара, так чи інакше звертаються до наукового доробку М. К. Наєнка. Його праці позначені єдністю стилю, індивідуальним характером мислення; вони «сюжетні», послідовні. Він упорядник, фаховий редактор, автор передмов до перевидань праць, знакових для українського літературознавства: «Історія українського письменства» Сергія Єфремова, «Історія української літератури» та «Порівняльна історія слов'янських літератур» Дмитра Чижевського, «Розстріляне відродження» Юрія Лавріненка та ін. Написав свою історію літератури, назвавши її і розкривши її зміст у науково-популярній формі: «Художня література України»; під назвою «Інтим письменницької праці» видав перший навчальний посібник, що розглядає письменницьку працю як окремий предмет для студентів спеціальності «Літературна творчість». Долучився до мемуаристики монументальною книжкою «Вечірні світанки: Берибіське Гуляйполе, „Від Києва до Лубен” і літературні візії» (Київ : Просвіта, 2015. 568 с.). У ній спробував відтворити історію рідного села Гуляйполе на Черкащині, згадати заклади, де навчався, місця роботи, своє оточення, сам при цьому, до речі, перебуваючи в тіні оповіді...

Протягом десяти років був деканом філологічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка. У 1996 р. відродив філологічний семінар, започаткований ще В. Перетцом 1904 р. в Університеті святого Володимира. Ініціатор відкриття на філологічному факультеті кафедр фольклористики, класичної філології, полоністики, спеціальностей «літературна творчість», «фольклористика», «класична філологія», «українська мова як іноземна».

Бібліографічний довідник «Наєнко Михайло Кузьмович, доктор філологічних наук, професор», що став дипломантом Всеукраїнського бібліотечного «Біографічного рейтингу — 2019», варто сприймати, з одного боку, як спробу підбити деякі підсумки тривалого і, сподіваємося, подальшого процесу невтомного вивчення науковцем неосяжного материка з назвою «Література», з другого — як матеріали до наступного бібліографічного довідника (оскільки автор-упорядник в анотації зауважує: деякі позиції не відповідають стандарту суто наукового оформлення подібних видань).

Довідник — результат поєднання в одне ціле не лише бібліографії (за хронологічним і тематичним принципом) основних наукових, навчально-методичних і літературно-критичних праць Михайла Наєнка (вона представлена в розділах: I. Монографічні видання; II. Акаде-

мічні видання, навчальні підручники і посібники (колективні); III. Упорядкування, фахове редагування художньої та наукової спадщини; IV. Літературно-критичні статті, науково-методичні розвідки, рецензії; V. Художні спроби, нариси, публіцистика; VI. Автореферати дисертацій. VII. Телепрограми, радіопрограми. VIII. Підготовка наукових кадрів; IX. Рецензії, відгуки, спогади, теле- і радіопрограми, листи і діалоги, пов'язані з публікаціями та захистами дисертацій автора (деякі заголовки умовні; їх узято з листів-відгуків до адресата); X. Редакційна та науково-атестаційна діяльність автора; XI. Відзнаки, нагороди; XII. Література (довідкова)). По-новаторськи підходячи до жанру довідкового видання, упорядник умістив у ньому й інтерв'ю, надруковані в часописах, і ті, які звучали в радіопрограмах; рецензії на монографії, відгуки опонентів на докторську дисертацію, посвяти, панегірики, епіграми, вітальні слова вдячних учнів у науці з нагоди ювілеїв. Унаслідок такої композиції книжки перед читачем постала багатобарвна картина діяльності Людини в літературознавчій науці, філологічній освіті, культурі України.

Різносторонню й багатогранну діяльність професора вичерпно характеризують його викладачі й колеги, письменники й літературознавці, студенти, аспіранти й докторанти. Ось лише кілька цитат:

«...Під час навчання в університеті Михайлик відрізнявся від інших студентів однією особливою рисою: він був як музичний інструмент, котрий потрібно лише торкнути, настроїти, а він уже сам грає» (Петро Бойко, заслужений артист України, викладач виразного читання, священник, с. 395).

«Михайло Кузьмович — це, очевидно, той ідеал гуманітарного „цілого чоловіка”, який поєднав у собі викладацьку шляхетність та літературно-наукову обдарованість, які викликають у нас, студентів, поклик і порив не лише до творчого, а й викладацького бачення життя. Ці риси помічаються і в звичайному спілкуванні з Михайлом Кузьмовичем. Нам хочеться бачити викладачів саме такого еталону...» (В'ячеслав Левицький, с. 395).

«Михайло Кузьмович... активно ввів у поле своєї літературознавчої розповіді (йдеться про книжку «Художня література України». — Г. А.) також автобіографізм, на який раніше майже не звертали уваги. Це оживило літературу, що видно з аналізу в книзі літературної спадщини чи Володимира Мономаха, а чи Марка Вовчка... Михайло Кузьмович був моїм офіційним опонентом на захисті докторської дисертації. Свій відгук про дисертацію він написав часом дошкульно, дотепно і навіть конфліктно. Я знала, що Михайло Кузьмович любить конфлікт у літературі й літературознавстві... За це його шаную» (Ніла Зборовська, с. 395).

«Завжди підтягнутий, стриманий чи й сухуватий у спілкуванні, цей літературознавець у душі — великий романтик і мрійник. Він уміє звеселити жартом добірне товариство, зіграти блискучу партію в більярд» (Микола Славинський, с. 365).

«...Він вибудував у собі цілий філологічний завод, де є цехи історії літератури, теорії літератури, літературної критики, методики викладання, цех літературних постатей на чолі з Григорієм Косинкою і Олесем Гончарем. Нагадувати, що означений завод ані дня не простоює, гадаю, зайве» (Григорій Штонь, с. 301).

«Він великий полеміст, з його деякими поглядами багато хто не погоджується, але він уміє відстояти свою думку, свою позицію» (Віталій Дончик, с. 39).

«...Його талант наукового керівника й консультанта виявляється не в менторстві, не в дріб'язковій прискіпливості й опіці, а в творчій підтримці, доброзичливості, бажанні подискутувати, підказати, спрямувати — професійно й делікатно, дотепно або іронічно, але завжди з повагою до людини і делікатністю» (Н. Бернадська, Л. Кавун, В. Просалова, О. Кудряшова).

«Професіоналів у літературознавстві — одиниці, а я лише один із тих, хто прагне виконувати свою роботу професійно», — так говорить про себе М. Наєнко в «Автопортреті». Оповідючи про свою життєву дорогу, відомий літературознавець представляє широкий ареал життєписів видатних і так званих простих людей, які доторкнулися до його долі. Згадав і про те, що свого часу мав кілька тривалих розмов із завідувачем кафедри зарубіжної літератури Літературного інституту імені М. Горького (Москва) професором С. Артамоновим. Він, як автор багатьох літературознавчих праць, порадив: «„Треба писати так, аби викликати в читача якість роздратування. Інакше-бо наших літературознавчих книг ніхто не вкурить”». В цьому щось є, подумав я, і не став уникати в своїх міркуваннях про літературу елементів можливого роздратування» (с. 380). Тому в усіх працях Михайла Наєнка помітні майстерність і натхнення, помножені на досвід і непересічний інтелект. Як літературознавця його вирізняє виняткове вміння зацікавлювати і фактажем, і манерою осмислення, що нагадує роздуми вголос — не нав'язливі, не надокучливі.

Привертають у книжці увагу й розлогі розмови з Володимиром Коскіним, Галиною Білик, Неллі Даниленко, Валентиною Давиденко, Надією Степулою, Миколою Славинським, Юлією Пассак, Леонідом Туменком та Миколою Костецьким про дискусії в наукових колах, про жіноче літературознавство, про те, із чим слід боротися в науковому повсякденні і що в ньому варто культивувати. В інтерв'ю Михайло Наєнко розкривається як глибокий уважний читач, що часто

здійснює відступи, екскурси, ділиться враженнями від прочитаних творів й роздумами над ними. Адже літературознавці, активні учасники літературного процесу, завжди привабливі для читачів біографією, тими аспектами особистого досвіду, які наснажують їхні пошуки та відображені в їхніх зацікавленнях. Тому в інтерв'ю велику увагу приділено автобіографічному дискурсу, осмисленню життєвого й творчого шляху М. Наєнка.

В осяжних статтях-дослідженнях Ольги Повар «Минуле в лабіринтах надвечір'я. „Мала” і „літературна” вітчизна Михайла Наєнка» та Ольги Котельчук «Геокультурний простір і „Вечірні світанки...” Михайла Наєнка» глибина аналізу життєвого шляху літературознавця поєднується з аналітичним осмисленням наукового доробку і творчості крізь призму фактів біографії, доповнюються деякі факти його життєвого шляху. Вражає кипуча енергія, безмір задумів, дотепність, іронічність, душевність цієї людини, неординарність його мислення. «Я ще своє не доробив, останньої крапки не ставлю» (с. 430), — оптимістично заявляє Михайло Наєнко, автор-упорядник видання, яке, окрім суто довідкової інформації, має бути ще й джерелом нової дослідницької енергії для істориків і теоретиків української літератури, літературних критиків, для всіх, хто цікавиться проблемами українського літературознавства та небайдужий до українського слова загалом.

*Галина Андріївна АЛЕКСАНДРОВА,
доктор філологічних наук,
провідний науковий співробітник
Інституту біографічних досліджень НБУВ
(Київ, Україна)
<https://orcid.org/0000-0002-5136-5160>
Halyna ALEKSANDROVA,
Doctor of Philological Sciences,
Leading Research Associate,
Institute of Biographical Research, VNLU
(Kyiv, Ukraine)*

Стаття надійшла 20.09.2020 р.